

Силабус курсу:

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА
(морфологія)

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Ступінь вищої освіти:	Бакалавр
Спеціальність:	014.01 «Середня освіта (українська мова і література)»
Рік підготовки:	3
Семестр викладання:	осінній, весняний
Кількість кредитів ЄКТС:	6 кредитів
Мова(-и) викладання:	українська
Вид семестрового контролю	екзамен

Автор курсу та лектор:

кандидат філологічних наук Глуховцева Ірина Ярославна

вчений ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я та по батькові

доцент кафедри української філології та журналістики

посада

gluh18@snu.edu.ua

електронна адреса

+38-050-736-85-14

телефон

Viber за
номером
телефону

месенджер

за розкладом

консультації

Викладач лабораторних занять:*

не передбачено

вчений ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я та по-батькові

посада

електронна адреса

Телефон

месенджер

консультації

Викладач практичних занять:*

кандидат філологічних наук Глуховцева Ірина Ярославна

вчений ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я та по батькові

доцент кафедри української філології та журналістики

посада

gluh18@snu.edu.ua

електронна адреса

+38-050-736-85-14

телефон

Viber за
номером
телефону

месенджер

за розкладом

консультації

Анотація навчального курсу

Цілі вивчення курсу:	Мета викладання дисципліни «Сучасна українська літературна мова (морфологія)» – ознайомити здобувачів вищої освіти з основними питаннями української морфології; сформулювати погляди на мову як систему; ознайомити здобувачів з різними підходами до виділення слів в окремі лексико-граматичні класи; проаналізувати явища переходу слів з однієї частини мови в іншу; схарактеризувати усі морфологічні класи слів української мови; удосконалити вміння застосовувати набуті знання на практиці; покращити культуру мовлення здобувачів вищої освіти. Не менш важливе мовне виховання молоді, усвідомлення її державотворчої та об'єднувальної ролі.
Результати навчання:	Знати: теоретичний матеріал стосовно принципів поділу слів на частини мови; семантику, морфологічні ознаки, синтаксичні функції різних частин мови; відмінності у вияві спільних граматичних категорій у різних частинах мови; особливості словозміни різних частин мови; закономірності утворення дієприкметників, дієприслівників; закономірності творення, вживання і написання прислівників і прислівникових слів; семантичні типи службових частин мови, їх групи за походженням, складом, стилістичними властивостями. Уміти: встановлювати граматичні значення слів, мовні засоби їх вираження; визначати належність слів до певних частин мови, враховуючи явища переходу з однієї частини мови в іншу; характеризувати слова за належністю до частин мови на основі лексичного значення, морфологічних ознак, синтаксичних функцій; уживати нормативні граматичні форми; відмінювати іменні частини мови відповідно до закономірностей українського мовознавства; будувати речення, вживаючи синонімічні часові та інші форми дієслова; уживати у зв'язному мовленні правильні форми дієприкметників і дієприслівників; відповідно до стилю добирати прийменники із синонімічного ряду; записувати складні прийменники за правилами орфографії; будувати різні типи складносурядних і складнопідрядних речень, послуговуючись відповідними сполучниками; правильно вживати частки відповідно до виконуваних ними функцій; враховуючи особливості мовного стилю, вживати відповідні граматичні форми; виконувати морфологічний аналіз різних частин мови; виявляти високий рівень культури мовлення шляхом уживання правильних граматичних форм.
Передумови до початку вивчення:	Базові знання, отримані при вивченні дисципліни «Сучасна українська літературна мова (фонетика, фонологія, лексикологія, фразеологія)», а також «Вступ до мовознавства».

Мета курсу (набуті компетентності)

Унаслідок вивчення навчального курсу здобувач вищої освіти набуде таких компетентностей:

1. ЗК1. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово (мовно/мовленнєва компетентність).
2. ФК1. Здатність формувати компетентного мовця, національно свідому мовну особистість з прагненням до вивчення української мови, яка комунікативно доцільно й виправдано користується засобами мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування.
3. ФК2. Здатність формувати гуманістичний світогляд учнів ЗСО, долучати їх засобами літератури до загальнолюдських і національних цінностей, розширювати культурно-пізнавальні інтереси, виховувати національно свідомих громадян України.
4. ФК13. Здатність аналізувати мовні одиниці, визначати їх взаємодію та характеризувати мовні явища й процеси, що їх зумовлюють.
5. ФК14. Здатність застосовувати знання про систему та норми української літературної мови у практиці навчання ЗСО, надавати консультації з дотримання норм літературної мови та культури мови.
6. ПРН1. Демонструвати належний рівень володіння державною мовою для реалізації письмової та усної комунікації.

7. ПРН6. Знати основні періоди розвитку української мови її системну організацію, норми, граматичні особливості використання мовних одиниць у провідних мовних стилях.

Структура курсу

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
V семестр				
1.	Українська морфологія як граматичне вчення про частини мови в українській мові, про властиві їм граматичні категорії, граматичні значення і словоформи	2/0/2	Грамматика української мови, її розділи. Основні граматичні поняття. Граматичне значення слова в його стосунку до лексичного значення. Способи вираження граматичних значень слів у сучасній українській літературній мові. Граматична форма слова. Флексія як основна частина словоформи. Граматична категорія. Система граматичних категорій у сучасній українській літературній мові.	Участь в обговоренні Виконання вправ
2.	Самостійні частини мови. Іменник. Лексико-граматичні категорії іменників	2/0/4	Іменник, критерії його вирізнення. Первинні та вторинні іменники. Лексико-граматичні розряди іменників: а) назви істот і неістот; б) загальні та власні назви; в) конкретні й абстрактні іменники; г) збірні, речовинні та одиничні (сингулятивні) іменники. Перехід іменників з одного лексико-граматичного розряду в інший.	Участь в обговоренні Виконання вправ Тести
3.	Іменник. Категорія роду та числа	2/0/4	Семантико-граматичний та формально-граматичний зміст категорії роду, її морфологічне, словотвірне, синтаксичне та лексичне вираження. Проблема вирізнення іменників спільного роду. Подвійні форми іменників одного роду. Родова диференціація невідмінюваних слів. Рід абrevіатур. Категорія числа іменників, її значення та граматичні засоби вираження. Однина й множина в граматиці та однина й множина в об'єктивній дійсності. Іменники, які вживаються у формах однини й множини. Відсутність числових протиставлень у парадигмі деяких іменників (singularia tantum, pluralia tantum). Залишки форм двоїни в сучасній українській мові. Засоби утворення форм множини в українській мові.	Участь в обговоренні Виконання вправ Тести
4.	Морфолого-синтаксична категорія відмінка іменників. Система відмін іменників	2/0/6	Відмінок як міжривнева категорія. Відмінкова система сучасної української літературної мови. Проблема кількості відмінків. Диференційні ознаки морфологічних і семантичних відмінків. Основні значення морфологічних відмінкових грамем. Принципи поділу іменників за парадигматичними ознаками на відміни та групи. Парадигматичні ознаки іменників I відміни. Поділ іменників I відміни на групи. Парадигми іменників II відміни, розмежування граматичних синонімів. Відмінювання іменників із кінцевим -р. Парадигматичні ознаки іменників III	Участь в обговоренні Виконання вправ.

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
			відміни. Система закінчень іменників IV відміни. Особливості відмінювання іменників, що мають тільки форму множини. Іменники з ознаками прикметникової парадигми. Морфологічний розбір іменника як частини мови.	
5.	Прикметник як периферійна частина мови. Лексико-граматичні групи прикметників. Відмінювання прикметників. Ступені порівняння прикметників	2/0/4	<p>Прикметник як виразник статичної ознаки предметів. Характер категорій роду, числа й відмінки прикметників у сполученні зі змінюваними іменниками, іменниками, що не мають словозміни, та з іменниками спільного роду. Форми прикметника в українській мові: повні стягнені, повні нестягнені, короткі. Синтаксичні функції прикметників.</p> <p>Значеннево-граматичні розряди прикметників: а) якісні прикметники, їхні семантичні та граматичні особливості; б) відносні прикметники, їхні семантичні групи; в) присвійні прикметникові форми, особливості їхнього творення; г) питання про порядкові прикметники в лінгвістичній літературі. Проміжні розряди прикметників. Особливості відмінювання прикметників: а) твердої групи; б) м'якої групи; в) прикметників на <i>-лиций</i>.</p> <p>Питання про статус; кількість градем; категорії ступенів порівняння та терміни на їхнє позначення. Значення форм вищого (компаратива) і найвищого (суперлатива) ступенів порівняння, їхні синтаксичні функції. Синтетичні (прості, складні) та аналітичні (складені) форми ступенів порівняння, їхнє творення.</p>	Участь в обговоренні. Виконання вправ Тести
6.	Числівник в українській мові. Головні граматичні ознаки. Відмінювання й особливості вживання різних груп числівників, синтаксичні функції і зв'язки з іншими частинами мови	2/0/6	<p>Виникнення й розвиток поняття числа. Первинні конкретні системи числення. Значення числівників як слів, що виражають кількість і порядок предметів при лічбі. Їхні головні граматичні ознаки. Шкільна й наукова традиція в інтерпретації числівника. Відмежування числівників від інших слів із кількісним значенням. Кількісні числівники. Семантичні розряди кількісних числівників. Питання про порядкові числівники в лінгвістичній літературі.</p> <p>Структурно-морфологічні розряди числівників. Типи відмінкових парадигм кількісних числівників. Відмінювання порядкових числівників. Синтаксичні функції кількісних та порядкових числівників. Зв'язок кількісних числівників з іменниками. Особливості наголошення числівників. Морфологічний розбір числівника як частини мови.</p>	Участь в обговоренні. Виконання вправ.
7.	Займенник в українській мові. Співвідношення розгляду питання про займенник у шкільному і науковому курсах	2/0/4	Проблема частиномовного статусу займенникових слів. Співвідносність займенників з іншими частинами мови. Розряди займенників за значенням. Морфологічні категорії різних займенникових форм. Особливості	Участь в обговоренні. Виконання вправ

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
	української мови		відмінювання займенників. Словотвірні ознаки займенників. Проніміналізація. Субстантивація та партикуляція займенників. Наголошування займенників.	
8.	Перехідні явища у системі частин мови	2/0/2	Процес переходу засвідчує складні й різноманітні зв'язки між частинами мови, але не порушує встановленої між ними системної організації, оскільки не впливає на їхні якісні характеристики. У сучасній українській мові існують такі процеси переходу слів з однієї частини мови в іншу: субстантивація – перехід слів з інших частин мови в іменник, здебільшого з прикметників та дієприкметників; ад'єктивація – перехід слів з інших частин мови в прикметник, здебільшого з дієприкметників; нумералізація – перехід у числівник; прономіналізація – перехід інших частин мови в займенник; вербалізація – перехід у дієслово; адвербіалізація – перехід у прислівник; препозиціоналізація – перехід у прийменник; кон'юнкціоналізація – перехід у сполучник; партикуляція – перехід у частки; інтер'єктивація – перехід у вигук.	Участь в обговоренні. Виконання вправ Презентація
VI семестр				
9.	Дієслово як частина мови. Значення дієслів як слів, що виражають дію або стан у процесі їх тривання або становлення. Головні морфологічні ознаки і синтаксична роль	2/0/2	Поняття про дієслово як частину мови. Його власне-семантичні особливості: узагальнене значення динамічності та система видових значень. Дієслівні утворення в українській літературній мові. Зв'язка, службова функція компонента <i>бути</i> . Поняття про дві основи дієслова.	Участь в обговоренні Виконання вправ
10.	Категорії дієслова як частини мови	4/0/10	Семантика категорії виду. Взаємодія семантики виду з лексичним значенням дієслова. Дієслова доконаного й недоконаного виду (видові пари). Проблема виділення категорії перехідності/неперехідності дієслова. Семантичні та синтаксичні ознаки перехідних і неперехідних дієслів. Категорія стану дієслова, її зв'язок із перехідністю/неперехідністю. Активний і пасивний стани дієслів. Поняття про зворотно-середній стан, його різновиди. Дійсний спосіб дієслова. Значення та утворення форм наказового способу. Семантичні ознаки та специфіка утворення дієслів умовного способу. Визначення категорії часу. Система дієслівних часів у сучасній українській літературній мові.	Участь в обговоренні. Виконання вправ. Тести
11.	Дієприкметник та дієприслівник як форми дієслова	2/0/2	Проблема визначення статусу дієприкметника. Дієслівні та прикметникові ознаки дієприкметника. Дієприкметники активного стану, їхнє утворення й особливості вживання.	Участь в обговоренні. Виконання вправ

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
			Утворення та специфіка функціонування дієприкметників пасивного стану. Перехід дієприкметників у прикметники (ад'єктивація) і в іменники (субстантивація). Дієслівні форми на <i>-но, -то</i> . Проблема визначення статусу дієприслівника. Дієслівні та прислівникові ознаки дієприслівника. Творення та синтаксична роль дієприслівників. Перехід дієприслівників у прислівники та прийменники.	
12.	Прислівник в українській мові. Слова категорії стану (станівник). Модальні слова	2/0/4	Визначення прислівника як частини мови. Морфологічні ознаки та синтаксичні функції прислівникових форм. Семантичні групи прислівників. Творення й морфологічний склад прислівників. Ступені порівняння прислівників. Адвербіалізація. Уживання прислівників у значенні прийменників. Питання про слова категорії стану та модальні слова в лінгвістичній літературі.	Участь в обговоренні. Виконання вправ
13.	Службові частини мови. Прийменники як службові слова, що виражають відношення між повнозначними словами. Групи прийменників за походженням і будовою	2/0/2	Визначення статусу прийменників у лінгвістичній літературі. Питання про походження прийменників. Прийменники як службові слова, що виражають відношення між повнозначними словами. Уживання прийменників із певними відмінками іменників та субстантивованих слів. Синоніміка прийменників. Прийменники-антоніми. Класифікація прийменників за структурою. Первинні та вторинні прийменники. Перехід самостійних слів і словосполучень у прийменники.	Участь в обговоренні. Виконання вправ
14.	Сполучники як службові слова, що виражають зв'язок між словами і реченнями. Сполучні слова. Частка. Вигуки як слова, що виражають емоції та волевиявлення. Звуконаслідувальні слова	2/0/2	Поняття про сполучник, його функційна характеристика. Класифікація сполучників за структурою. Характеристика сполучників за типом синтаксичного зв'язку. Сполучники сурядні й підрядні. Характеристика сполучників за способом уживання (одиничні, повторювані, парні). Розрізнення сполучників (<i>проте, зате, щоб, якби, якщо</i>) й однозвучних слів, що пишуться окремо. Проблема визначення статусу частки в лінгвістичній літературі. Класифікація часток. Зв'язок часток з іншими частинами мови. Місце часток у реченні (препозитивні й постпозитивні частки). Основні й варіантні форми. Перехід різних частин мови до сфери часток (партикуляція). Поняття про вигуки. Вигуки як слова, що виражають емоції та волевиявлення. Первинні (непохідні) та вторинні (похідні) вигуки. Групи вигуків за значенням. Функціонування вигуків у значенні іменників і дієслів. Звуконаслідувальні слова.	Участь в обговоренні. Виконання вправ

Рекомендована література

Базова:

1. Алексієнко Л. А., Зубань О. М., Козленко І. В. Морфологія сучасної української мови: Морфологія. Словотвір. Парадигмологія: навч. посіб.; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський ун-т, 2014. 675 с.
2. Бойко В. М., Давиденко Л. Б. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ : Академвидав, 2014. 240 с.
3. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови / за ред. І. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 400 с.
4. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Загнітко А. П., Соколова С. О. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / за ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
5. Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова / за ред. С. О. Карамана. Київ : Літера, 2011. 560 с.
6. Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2010. 374 с.
7. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 328 с.

Допоміжна:

1. Висоцький А. В. Синтаксична сфера прислівника в українській літературній мові : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. 328 с.
2. Гінзбург М. Д. Про гендерні особливості займенникових іменників кожний, усякий, жодний. *Українська мова*. 2014. № 2. С. 94 – 106.
3. Голосовська Г. Неповнозначні частини мови у функціональному аспекті. *Українська мова*. 2012. № 1. С. 96 – 100.
4. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 208 с.
5. Скляренко В. Г. Історія українського наголосу. Дієслово. Київ : Наукова думка, 2017. 660 с.
6. Словники України. URL : <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua>
7. Український орфографічний словник : понад 175 тис. слів / уклали: В. В. Чумак та ін.; за ред. В. Г. Скляренка. Вид. 9-е, переробл. і доповн. Київ : Довіра, 2009. 1011 с.
8. Український правопис / НАН України, Ін-т мов-ва ім. О.О. Потебні; Ін-т укр. мови. Київ : Наукова думка, 2019. 392 с. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019>
9. Фурса В. Новітні тенденції родового розмежування іншомовних невідмінюваних іменників. *Дивослово*. 2014. № 9. С. 41 – 44.

Оцінювання курсу

За повністю виконані завдання здобувач вищої освіти може отримати визначену кількість балів:

V семестр

Інструменти і завдання	Кількість балів
Участь в обговоренні	10
Тести. Презентація. Виконання вправ	10/5/40
Самостійна робота	15
Екзамен	20
Разом	100

VI семестр

Інструменти і завдання	Кількість балів
Участь в обговоренні	10
Тести. Виконання вправ	15/40
Самостійна робота	15
Екзамен	20
Разом	100

Шкала оцінювання здобувачів вищої освіти

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Політика курсу

Плагіат та академічна доброчесність:

Під час виконання практичних завдань здобувачі вищої освіти мають дотримуватися політики академічної доброчесності. Запозичення оформлювати відповідними покликаннями. Списування є забороненим. Результати навчання здобувачів вищої освіти викладач оцінює об'єктивно. Здобувачі вищої освіти самостійно виконують навчальні завдання, завдання поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей).

Завдання і заняття:

Усі завдання, передбачені програмою курсу, мають бути виконані своєчасно й оцінені в спосіб, зазначений вище. Аудиторні заняття здобувачі вищої освіти мають відвідувати регулярно. Пропущені заняття (з будь-яких причин) мають бути відпрацьовані з отриманням відповідної оцінки не пізніше останнього тижня поточного семестру. Через поважну причину (хвороба, академічна мобільність тощо) терміни відпрацювання можуть бути збільшені за письмовим дозволом декана.

Поведінка в аудиторії:

На заняття здобувачі вищої освіти приходять до аудиторії відповідно до розкладу, не запізнюючись.

Під час занять:

- не залишають аудиторію без дозволу викладача;
- коректно поведуться між собою;
- вільно висловлюють свої погляди;
- не заважають викладачеві проводити заняття.

Під час контролю знань:

- не послуговуються зовнішніми джерелами інформації, які заборонено використовувати під час виконання роботи;
- не можуть розмовляти з іншими здобувачами та порушувати режим тиші в аудиторії;
- мають право на отримання від викладача роз'яснень про причини отримання низької/незадовільної оцінки.